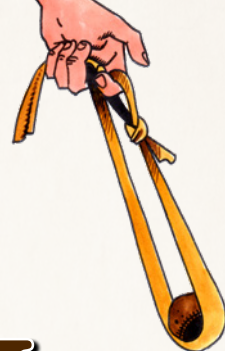
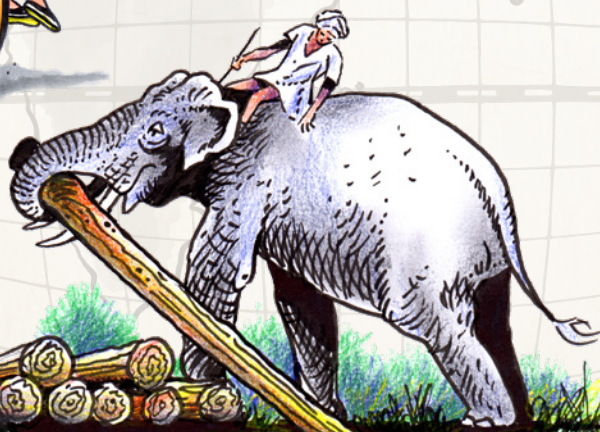
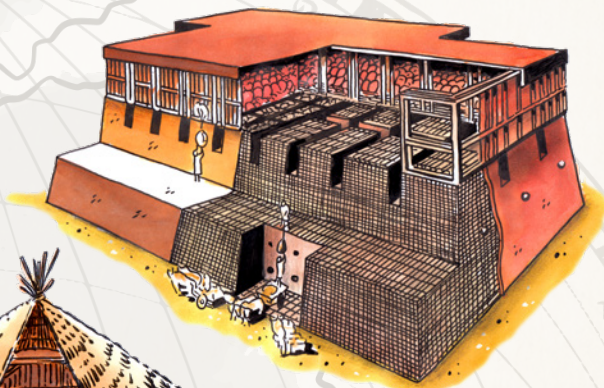
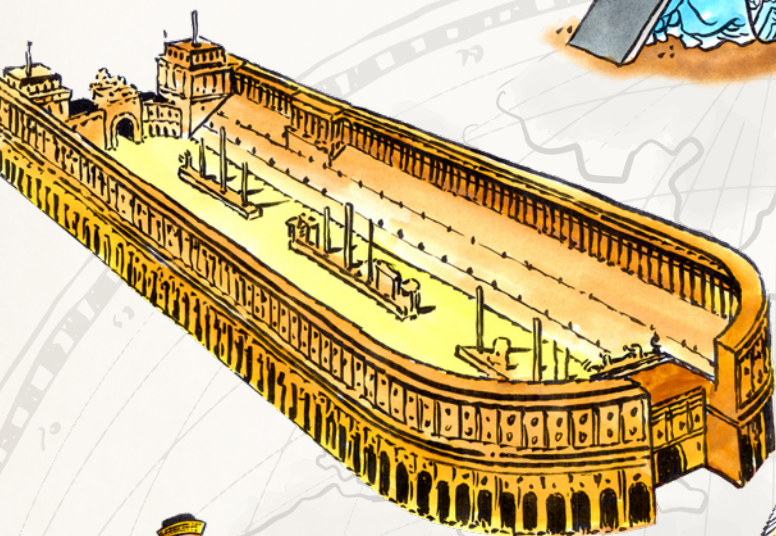

Stanislava Jarolímková
Kresby Jiří Filípek

CO V UČEBNICI DĚJEPISU NENAJDETE

STAROVĚK

bambóok®

Poděkování

*Za cenné odborné připomínky děkuji
Mgr. Marii Peterkové Hlouchové, Ph.D.,
latinářce PhDr. Jarmile Hackenschmiedové
a studentce sinologie Kláře Novákové.*

Tuto knihu věnuji Jitce, Martině a Ondrovi.

Stanislava Jarolímková

Kresby Jiří Filípek

CO V UČEBNICI DĚJEPISU NENAJDETE

STAROVĚK

bambóok®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Stanislava Jarolímková

CO V UČEBNICI DĚJEPISU NENAJDETE

Starověk

Vydala Grada Publishing, a.s., pod značkou **bambóok**

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 8670. publikaci

Lektorovala Mgr. Marie Peterková Hlouchová, Ph.D.

Kresby Jiří Filípek

Redakce a korektura Kateřina Kružíková

Rozšifrování textů v hieroglyfech a pozdrav z Egypta Mgr. Marie Peterková Hlouchová, Ph.D.

Ukázky čínských znaků Klára Nováková

Návrh obálky Jiří Filípek

Grafická úprava Antonín Plicka

Zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 200

Vydání 1., 2022

Tisk Iva Vodáková – Durabo

© Grada Publishing, a.s., 2022

© Stanislava Jarolímková c/o DILIA, 2022

Cover Illustration © Jiří Filípek, 2022

Illustrations © Jiří Filípek, 2022

ISBN 978-80-271-6663-3 (pdf)

ISBN 978-80-271-3464-9 (print)

Obsah

Úvod	11
------------	----

I. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÝ PŘEDNÍ VÝCHOD

Navštivme sumerskou školu a sumerské domy	13
Školy plné hlíny	13
Nahlédněme do deníčku sumerského školáčka	14
Podíváme se také do panovnického paláce	15
... a do hrobky	16
Od všeho trochu	17
Novoasyrský král Aššurbanipal II.	19
Představme si jeho dobré stránky, jimiž se lišil od současníků	19
Na paláci se samozřejmě šetřit nesmělo	20
Třešinkou na vladařském dortu Aššurbanipala se stala slavná knihovna	21
Fénicie – svérázná říše, která dala lidstvu super dar	22
Pruh území, v němž měla významné slovo příroda	22
Zdrojem bohatství byli kromě jiného i plži	24
Lodě a měděné desky proti klounům	24
Čeho se feničtí námořníci obávali a holubí perlička na závěr	25
Kartágo fénické i římské a Hanno námořník	26
Osada, z níž vyrostlo honosné a sebevědomé město	26
Gibraltaru se nebáli	27
Konflikty začaly kvůli závisti	28
Hannibal naučil Římany taktizovat	29
Proč se Hannibal chystal k Alpám	29
Sloní intermezzo	29
Řeky, nemilosrdné Alpy a řecký historik Polybios	31
Hannibal před římskými hradbami, nevědek a Kartágo „vymazané“ solí	33
Biblické texty, které historici zbavují zázraků	35
Proč vzniklo židovské vyprávění plné zázraků?	35
Deset egyptských ran seslala příroda	36
Kanaánská města Sodoma a Gomora	38
Jak se (ne)zbořily cihelné hradby Jericha	39
David musel zvítězit, neboť obr Goliáš byl nemocný	40
Babylon – město plné krásy, které nahradila vesnička Babel	42
Babylon byl chráněn, rostl do krásy a doplatil na zradu	43
Od Ištariiny brány po Babylonskou věž	43
Co zmůže důmyslná obrana proti zradě	46
Babylon si zamiloval Alexandr III. Makedonský	46
Podhradí, kam by nás netopýr k obědu asi nelákal	47

II. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÝ EGYPT

Egypt – země, kterou dělil i spojoval Nil	49
Z bývalého pozemského ráje k Nilu a neobvyklé čapky	50
Džoser a jeho Sakkára	52
Imhotep byl moudrý všeměhl	54
Na pyramidy stačily lidské mozky a obyčejné pomůcky	55
Stačilo několik odborníků a početný tým najatých dělníků	55
Několik důkazů toho, proč se Egypťané obešli bez obrů a mimozemšťanů	56
Finty, jak přemísťovat velké balvany	57
Přidáme zmínku o jedné supersoše a o podivné lodi	60
Tzv. faraonova kletba byla vykradačům k smíchu	61
Údolí králů aneb skalní hroby coby přírodní pyramida, která rovněž zklamala	62
Ženy na egyptském trůnu	63
Královna první – Sebeknofru	63
Královna druhá – Hatšepsut	63
Myrhovníky v hliněných sudech	64
Královna třetí – Nefertiti, jež se možná stala králem Smenchkarem	65
Nefertari – Velká královská manželka	67
Několik překvapení o Kleopatře VII. a její rodince k pohledání	67
O sebevraždě Kleopatry historici pochybují – a nabízejí odborné argumenty	68
Egyptské perličky	70

III. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÉ ŘECKO

Řekové obléhali sedmou Tróju kvůli bohatství	77
Sedmé město toho jména mělo bohaté obyvatele	78
Bylo nebylo na druhém břehu Egejského moře	78
Historici nenechali bez povšimnutí ani Homérova dutého koně	79
Bitvy, do nichž zasáhl i věštirenský podvod	81
Bitva u Marathónu, o níž se tradují legendy a chyby	81
Zajímavosti o odvetných bitvách a Themistoklův promyšlený podvod	83
Xerxés I. se nedal zdeptat	88
Každý chvílku tahá pilku aneb nesmyslnost válčení	89
Řecké věštírny – podvod ve velkém stylu	90
Dódóna – věštírna nejstarší, využívající břichomluvce	91
Lebadeia – věštírna nejméně známá a nejpodivnější	92
Efyra, kde vystupovali živí „nebožtíci“	93
Mumlající Pýthie snažící se nespadnout z trojnožky	95
Dva páni „inženýři“, vychovatel a jeden lékař	98
Archimédés ze Syrakus nedal lidstvu pouze zákon o tělese nořícím se do kapaliny	98
Herón Alexandrijský a jeho „zázraky“	99
Ctitelem tělocviků byl Aristotelés, vychovatel Alexandra III. Velikého	100
Ani Hippokratés z Kosu nebyl neomylný	101

Jakých zločinů se dopustil řecký sochař na Akropoli	103
Výuka od píky a skvělá zakázka	103
Trest za neodcizenou slonovinu a za dvě malé hlavičky	105
Nová práce a pár kapek zlata	106
Pomlouvaná Xantipa a Sókratova neznámá obhajoba	107
Xantipa se hašteřila plným právem	107
„Mluvka“ si přese všechno zasloužil spravedlivý proces	107
Škoda, že Sókratés nenapsal ani řádek	108
Řecké perličky	109

IV. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÝ ŘÍM

Řím – město, které nabízelo činžáky, hluk a zápach	112
Jak to bylo se založením Říma?	112
Bohatí žili v domech s vrátným, připoutaným ke dveřím řetězem	114
Chudí byli rádi za malé byty v činžovních domech	115
Úzké uličky a trvalý hluk	117
Problémy se zásobováním vodou a zápachem	118
Římské impérium vděčilo za svoji moc legionářům	120
Kdo sloužil v legiích	120
Rafinovaný výcvik a kalhoty	120
Pracovní povinnosti legionářů byly různorodé	121
Proč a kdy se stal Rýn hranicí římské říše	122
Ztratila se i Devátá legie čítající 5 400 legionářů	123
Velké říše jsou kolosy na hliněných nohách	124
Římské závody vozatajů mívaly nesmiřitelné fanoušky	125
Závodní dráha jako velký pekáč na buchty	125
Císař musel být viděn	126
Nero byl milován pouze pět let, pak už jen vyvolával strach	127
Na počátku vlády si své poddané hýčkal	127
Když se zhlédl v orientálním stylu vlády, bylo nutno tleskat i jeho kvákání	128
První puč proti Neronovi a dva dodnes tradované omyly	128
Zlatý palác si Nero užil pouhých pět měsíců	129
Pak už šlo vše z kopce	131
Zdatný Neronův konkurent Caligula	131
Na závěr přidám krátké zmínky alespoň o dalších čtyřech císařských krut'asech	133
Nebylo divu, že otrok Spartakus vedl povstání	134
Trvalo tři roky, než Římané rebelii otroků potlačili	134
Chyběla koncepce a jednota	134
Řím se probral k ráznému zásahu	135
Dodatek neboli post scriptum	136
Gladiátory bývali nejen otroci, ale i římscí císaři a nechyběly ani ženy	137

Herodes veliký či ukrutný	140
Vládl svým lidem z pověření římských okupantů	140
Pilný stavitel	140
Jedenáct nezvykle odolných pevností	141
Pší hlavu za vraždění nevinňátek si Herodes nezaslouží	142
Hodlal však dát zavraždit některé Židy kvůli pláči	143
Římští technici zasloužili jedničku	144
Římské silnice splňovaly požadavky moderního silničního stavitelství	144
Alespoň krátkou zmínku o římských mostech	146
Římský beton měl životnost tisíce let	146
Cesta k silnému loďstvu vedla přes vynález zvaný můstek	146
Římská balista se třefovala na cíl, ale někdy měla jen vyvolávat paniku	148
Největší rampa starověku	148
Římské perličky	149

V. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÁ INDIE

Vzdálená „nemluvná“ Indie, první kultura a „popletení“ Árjové	153
Západoindická kultura u řeky Indus, vypálené cihly a železniční trať	153
Dovolme Mohendžodaru, aby se pochlubilo	154
Tehdejší Indie se uzavřela světu a pouze obchodovala	155
Okupanti zvaní Árjové aneb Hitler to popletl	156
Východoindická říše a zahraniční „zpravodajové“	158
Nandové a zvědavý Alexandr Makedonský	158
Maurijští poddaní si příliš nepomohli a proč měl nový král Javaní	159
Čandraguptův trvalý strach z palácového převratu	160
Ašóka nebyl milovaným a obletovaným princátkem a dopustil se „kotmelce“	161
Skalní nápisy a sloupy	162
Co nám o Indii prozradili Řekové	163
Sušruta – lékař, který si bral někdy na pomoc mravence	164
Nejen mravenčí šev	164
Důvěra, správné pokrmy i prevence	164
Indické perličky	166

VI. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÁ ČÍNA

Jak Číňané bydleli	168
Bydlení podle klimatu	168
Rovné „devítkové“ ulice a střechy vracející zlé duchy do vesmíru	170
Protipožární nařízení zakazovala červené cihly a topení v kamnech	171
Péče o zdraví, znalosti a pojetí spravedlnosti	174
Využívání znalostí se vyplácelo	174
Tímto tě odsuzujeme k trestu... ..	177

Paní, nesu vám čínské psaní	178
Začátek historie čínského písma začal u věšebných kostí	178
Představuje se čínské písmo	178
Destičky, hedvábné stuhy, rydla a štetěčky z krysích chlupů či velbloudí srsti	181
Cchaj Lun (* 62, † 121) – čínský úředník, ministr orby a (ne)vynálezce	181
Nejpravděpodobnější způsob Cchaj Lunovy výroby papíru	182
Jednomu z mála moudrých panovníků se nesplnil jeho sen	183
Pomohli mu dva zahraniční rádci	183
Císař se naučil nosit neobvyklou císařskou korunu a získal si respekt poddaných	184
Sen o předlouhé vládě jeho dynastie, touha po nesmrtelnosti a poslední cesta	185
Změnu k horšímu předvedl jeho mladší syn	186
Hýčkaný bourec morušový a jiná zvířena	187
Proč housenky „píšou“ hlavou osmičky?	187
Číňané a sloni	188
Pojďme si na závěr dát kachní vejce a vlaštovčí hnízda	189
Čínské perličky	190
Nejdůležitější použitá literatura	193

Úvod

Snad vás, milí čtenáři, potěším ujištěním, že tato kniha se sice bude zabývat starověkem, ale na rozdíl od školních učebnic vám o tomto období nabídne méně známé, často překvapivé či úsměvné zajímavosti. Díky tomu zjistíte, že tehdy se pouze nestřídali panovníci, nevedly se války a nevznikaly a nezanikaly říše (ačkoli i o tom se stručně zmíníme), ale že lidé prožívali a řešili své docela „obyčejné“ omyly, úspěchy, plány, nezdary a radosti.

Pro představu vám nabídnu několik příkladů.

Všichni víte, že Egypt je zemí rozloženou kolem Nilu honosící se svými pyramidami, o nichž se často traduje, že je nemohli postavit lidé. V knížce se však dozvíte, proč k tomu mimozemšťané nebyli zapotřebí a že na jednu z pyramid vystoupil – jak dokáže ilustrace – císař František Josef I. Habsburský. Ačkoli jste jistě slyšeli o Kartágu, třeba nevíte, proč jeho obyvatelé šířili tvrzení, že za dnešním Gibraltarem se nachází sražené či hořící moře – a přesto tam zvědaví kartáginští námořníci potajmu pluli. Archimédův zákon znáte z hodin fyziky, ale zřejmě netušíte, jak vypadal Archimédův dráp a k čemu sloužil. A četli jste někdy o tom, že Řím, proslulý nádhernými stavebními památkami, byl hlučný a zapáchal, že tu stály činžovní domy, v nichž se nesmělo topit a vařit, a proč při závodech vozatajů sedávali římské diváky nejraději u zatáček? Za zmínku stojí i to, jak Římané stavěli silnice sloužící dodnes a že gladiátoři sice používali jako první mýdlo, ale jen proto, aby soupeři ztížili chvaty. V pasáži o starověké Indii představím mj. tamního lékaře, který využíval při operacích šestinohé asistenty – velké červené mravence, prozradím, že Indové jako první nasazovali do bitev slony, proč tito Asiaté nepoužívali červené cihly a že již v roce 500 př. n. l. tavili rudu. V kapitole o starověké Číně si ukážeme svéráznou čínskou císařskou korunu, probereme bydlení obyvatel včetně vyhřívání lůžka pro celou rodinu a zmíníme se o tom, že od 8. století se v zemi využíval otisk palce. A jako třešinku na dortu si budete moci prohlédnout vývoj čínských znaků a „přečtete“ si mimo jiné znaky, které tvoří název české metropole.

Pokud bude u jmen osob v textu uvedena hvězdička a křížek, jde o data narození a úmrtí; u panovníků najdete pouze data, která znamenají dobu jejich panování.

Texty provází 92 ilustrací.

Pokud vás tato kniha zaujme, přeji vám spolu s ilustrátorem Jiřím Filípkem příjemné počtení.

Stanislava Jarolímková

<https://stjarolimkova.portnet.cz>

<https://www.facebook.com/stanislava.jarolimkova>

I. ČÁST KDYŽ SE ŘEKNE STAROVĚKÝ PŘEDNÍ VÝCHOD

Navštivme sumerskou školu a sumerské domy

Chceme-li nahlížet do prvních období starověku, je obtížné nalézat nejrůznější podrobnosti o životě obyčejných lidí. Naštěstí můžeme využít zejména díky archeologům a filologům knihy, které realie každodenního života nabízejí.

Školy plné hlíny

Školní budovy byly **v Sumeru** stavěny z hlíny a hliněné byly také lavice, „sešity“, „učebnice“ a třeba i odpadkové koše.

Školní „sešity“ měly podobu hliněných obdélníkových či čtvercových **tabulek**, na jejichž levou stranu učitel obvykle předepsal text a žáci ho opisovali na straně pravé; archeologové tak usuzují z toho, že na této straně byly tahy čar chybné a nejisté. Tabulku drželi žáci v dlani levé ruky a pravou **vtlačovali** do hlíny text buď pomocí seříznutého rákosu, nebo rydel zhotovených z kovů či ze slonoviny. Pokud udělali chybu, místo vyhladili navlhčeným prstem a znaky napsali správně, či tabulku hodili do koše.

V SUMERU nacházejícím se mezi řekami Eufrat a Tigris se jeho obyvatelé usadili asi před šesti tisíci let a vytvořili jednu z prvních civilizací. Zmíněné řeky však netvořily její hranice. Podle historiků lze za severní a severovýchodní hranici označit Kurdistán, východní hranici tvoří íránské horské masivy a jižní vyznačují bažiny u pobřeží Perského zálivu. Západní hranici však ani odborníci nedokážou určit, protože – jak píše historik Blahoslav Hruška – „v krajině nejsou žádné přirozené předěly, jenom rozlehlé stepi a pouště“.

TABULKY se zhotovovaly tak, že lidé uhnětlí namočenou čerstvou hlínu zbavenou kamínků a hrubších nečistot, vytvarovali ji a nechali sušit na slunci. (Vypalovaly se pouze ty, které byly určeny pro velmi důležité texty.) Ve školách se používaly tabulky se zaoblenými rohy a plocha větších tabulek bývala obvykle rozdělována svislými čarami na několik sloupců.

VTLAČOVÁNÍ textů se provádělo výhradně do hlíny. Historici správně připomínají, že se rylo do kovu, psalo se na papyrus či na papír a tesalo se do kamene.

Sumerští žáci ve škole cvičili především paměť, a proto opisovali seznamy slov z různých oborů, jako byla botanika, mineralogie, matematika, zoologie apod. Řediteli školy, který býval zřejmě zároveň i učitelem, se říkalo **školní otec** a jeho pomocník se nazýval **velký bratr** (my bychom dnes řekli asistent). Kdo se nenaučil uloženou látku, byl prý bit.

Ve vyšších ročnících bývali učitelé zřejmě specializováni na jednotlivé předměty, takže učitelský sbor tvořili ti, jimž se říkalo **pověřen sumerštinou, pověřen kreslením, pověřen geometrií** apod. V rámci výuky dostávali žáci i takové úlohy jako například vypracování velkého básnického textu.

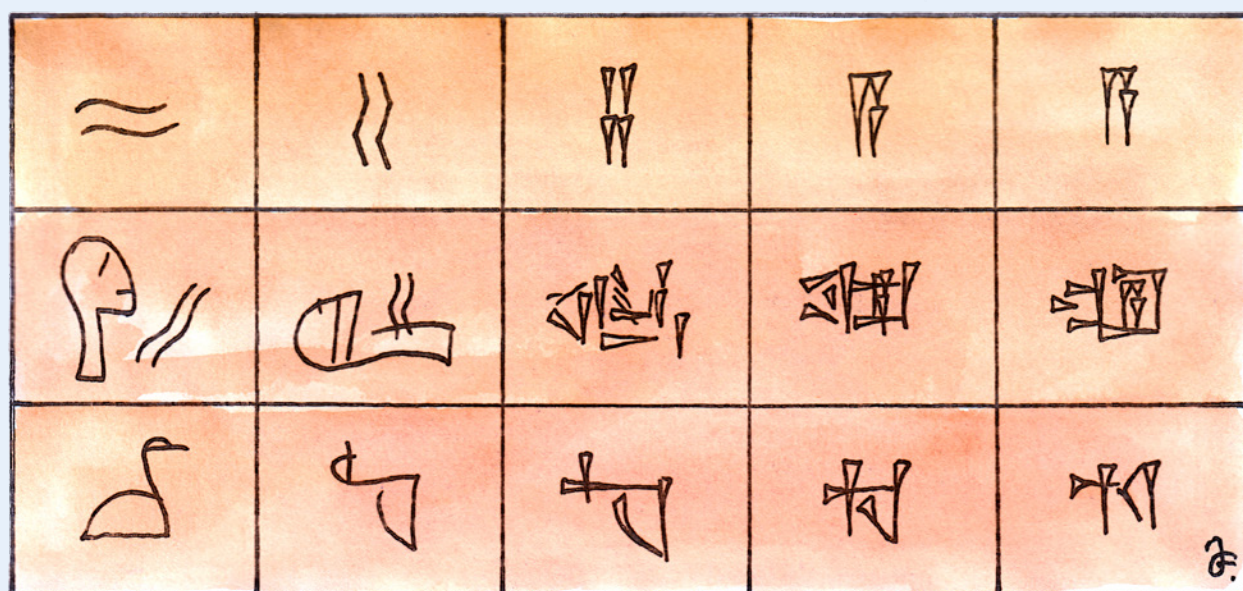
Studium bylo náročné a do škol chodili pouze chlapci z vyšších středních vrstev, jejichž otcové pracovali ve státní správě. (Dívky do sumerské školy nechodily; vzdělávat se mohly pouze dcery z královské rodiny, které měly možnost docházet do kněžských a písařských škol.)

Při chrámech vznikaly pro chlapce vyšší chrámové školy, kde kromě sumerštiny, algebry a geometrie studovali základy práv, přírodní vědy, lékařství, astrologii, náboženství či zařikávání a vyhánění zlých duchů.

Nahlédněme do deníčku sumerského školáčka

Archeologům se podařilo nalézt při vykopávkách text nazvaný *Den školáka*, v němž sumerský chlapec žijící asi před čtyřmi tisíci lety líčí ich-formou začátek své školní docházky. „Předčítal jsem svou tabulku, snědl jsem své jídlo, připravoval jsem si další tabulku, popsal jsem ji až do konce; pak jsem byl vyvolán k přednesu ústního úkolu a odpoledne jsem dostal **písemnou úlohu**. Když bylo po škole, šel jsem domů, vešel jsem do světnice a shledal jsem se s otcem, který tam seděl. Vypravoval jsem otcovi o písemné práci, předčítal jsem mu pak svou tabulku a otec byl potěšen.“

PÍSEMNÁ ÚLOHA byla napsána klínovým písmem, které se vyvinulo z písma obrázkového a nebylo vůbec snadné.

Řádky zachycují pět vývojových fází obrázkového a klínového písma. První řádka je věnována slovu „voda“, druhá obsahuje podoby slova „píti“ a třetí zachycuje změny v psaní výrazu „pták“.

Z tabulky vidíme, že obrázky bývaly zpočátku jednoduché a na první pohled srozumitelné, ale postupně se srozumitelnost vytrácela a žáci se museli znakům učit. Nejprve se tyto znaky „psaly“ ve sloupcích shora dolů a zprava doleva, ale později došlo k otočení o 90° doleva, takže písař postupoval v řádcích zleva doprava. Číslice se vyznačovaly svislými klíny pro jednotky od jedné do devíti a šikmými klíny pro desítky do padesáti.

Druhý den si chlapec vzal brzy ráno chleba a zamířil do školy, jenže přišel pozdě a byl napomenut. Pak učitel zadal žákům úlohu, nařídil, aby ji vypracovali pilně a bez mluvení, a na chvíli odešel ze třídy, jenže „náš“ školáček brebentil, lelkoval a dokonce vycházel z učebny. Malý provinilec za to byl potrestán rákoskou, což na sebe doma prozradil, a požádal otce, aby učitele pozval k nim domů a „ukonejšil ho dary“.

Učitel přišel, byl usazen na čestné místo, chlapec zopakoval, co se toho dne naučil, kantor byl spokojen, pochválil ho a přijal dary – spoustu vína a oleje, nový oděv a prsten. Před odchodem žákovi řekl: „Mladý muži, poněvadž jsi dával pozor na má slova, poněvadž jsi nic nezanedbal, kéž dospěješ až k vrcholu **písařského umění**, kéž ho plně zvládneš. (...) Kéž jsi první mezi bratřími, kéž jsi hlavou svých přátel; kéž dosáhneš nejvyššího pořadí mezi žáky. (...) Dobře jsi plnil školní povinnosti, stal ses vzdělaným člověkem.“

Významné tabulky se ukládaly do knihoven a archivů, z nichž například v sumerském městě Uruk byly v podlaze knihovny vybudovány žlábkové s vodou kvůli udržování stabilní teploty a vlhkosti vzduchu.

PÍSAŘSKÉ UMĚNÍ si získalo úctu a Sumerové o něm říkali: „Není řemesla těžšího nad řemeslo písaře.“ Klínové písmo bylo totiž velmi náročné, a proto tuto profesi vykonávali především synové z rodin zemských správců, důstojníků, kněží apod. Písařů býval v zemi nedostatek, a jelikož jen málo lidí umělo psát a číst, neměli o klienty nouzi. Především se ovšem věnovali korespondenci zámožných lidí a někteří i panovníka.

Jejich tabulky měly nejčastěji rozměry 4 × 4 cm, 3 × 4 cm či 4 × 5 cm. Některé byly menší, a jiné naopak větší; největší dochovaná tabulka prý má rozměry 46 × 30 cm a byla na ní sepsána jakási smlouva. Místo podpisu se otiskla na tabulku pečeť, již býval někdy kousek vzorovaného lemu oděvu nebo nehtu; teprve později se používala pečetní razítka z kamene, kamenné pečetní válečky a pečetní prsteny.

Podíváme se také do panovnického paláce

V Sumeru vznikaly od počátku 3. tisíciletí př. n. l. **městské státy**, zahrnující **město** obehnané hradbou i **okolní zemědělské osady a pozemky**. Některé městské státy měly malou rozlohu – např. 7 ha, ale třeba Uruk se rozkládal asi na 435 ha.

Městské budovy se stavěly tak, aby vyhovovaly tamnímu klimatu s teplými obdobími a se záplavami. Tvořil je centrální dvůr, kolem kterého byly místnosti orientované okny do tohoto dvora, a na ulici vedly pouze zdi a domovní dveře. Paláce panovníků se od ostatních městských domů lišily pouze tím, že měly více dvorů a více místností, které dvory obklopovaly. Stavby bývaly obvykle jednopatrové. Také vybavení interiérů bylo v palácích honosnější než u obyčejných domů a zahrnovalo i **koupelny** s nátěry **asfaltem**.

KOUPELNY byly objeveny archeology v paláci postaveném kolem roku 2000 př. n. l., který měl 300 místností a spolu se dvory zaujímal téměř 3 ha. V místnostech s keramickou vanou a záchodem bez sedadla byly natírány podlahy a dolní části stěn z hygienických důvodů asfaltovým nátěrem a odpadní voda se odváděla cihlovými kanály s hliněnými rourami impregnovanými rovněž asfaltem.

ASFALT (slovo řeckého původu, které používal již ve 4. století př. n. l. řecký filozof Aristoteles) **neboli bitumen** (výraz hebrejského původu) vznikal zvětráváním asfaltické a aromatické ropy a měl široké použití. Po roztavení v hliněné nádobě sloužil za horka jako jeden z nejstarších hydroizolačních materiálů na světě; aplikoval se ale i coby prostředek proti škůdcům napadajícím vinice a jako **lék s antimikrobiálními a protizánětlivými účinky**. Lékaři ho používali téměř do konce 20. století, ale pro silné karcinogenní (rakovinotvorné) účinky od něj upustili. Uměle, z černého uhlí vyráběný dehet se používal v armádě k ošetřování infikovaných ran ještě ve 20. století; stejné využití mívala i známá **Pražská hojivá mast**, obsahující dehet. Dnes tvoří více než 99 procent světové spotřeby asfalt syntetický, vznikající při zpracování ropy.

Paláce neměly poskytovat pouze bezpečí a veškeré pohodlí, ale jejich interiéry měly ohromit hosty. V místnostech, jimiž při návštěvě panovníka procházeli, bývaly nástěnné obrazy zachycující hostitele na válečném voze nebo na koni, jemuž padají k nohám vyděšení nepřátelé, výjevy z dobývání měst, ale i lovecké motivy.

Panovníci neměli problém své hosty ve svém paláci ubytovat a pochopitelně je i hostili. Předkládali jim maso vařené, pečené či grilované, a to hovězí, skopové nebo gazelí, ryby a drůbež s různými pikantními omáčkami se zeleninou a sýry. Dezerty tvořilo ovoce čerstvé i sušené či obalované krystalovým cukrem a k pití bývalo pivo i víno.

Pokud některý host během návštěvy onemocněl, musel být izolován v karanténě a bylo vydáno nařízení, „ať nikdo nepije z jeho (jejího) poháru, nejí u jeho (jejího) stolu, nesedá na jeho (jejím) sedadle.“

... a do hrobky

V sumerském **městě Ur** objevili archeologové poklad: byla jím nepoškozená hrobka sumerské královny či princezny **Pú-abi (Ústa svého otce)** z doby asi 2600 př. n. l. (Tato hrobka totiž patřila mezi ty, které našťastí neobjevili starověcí vykrádači hrobek dříve než historici.)

Královna měla na hlavě nádhernou čelenku z jemně tepaných lístků a květů, dva páry náušnic, náhrdelníky ze zlata a barevných kovů, zlaté náramky a prsteny. Na dosah ruky měla zlatou pudřenku v podobě mušle s malou schránkou s různobarevnými líčidly, byly tu i milodary jako zlaté poháry či nádherné hudební nástroje, mezi

Nádherná čelenka princezny Pú-abi.

MĚSTO UR patřilo k nejslavnějším v Mezopotámii. Založeno bylo okolo roku 3800 př. n. l. a lidé z něj odešli kolem roku 450 př. n. l. Na délku měřilo 1,5 km, na šířku necelý kilometr, jeho hradby ve tvaru elipsy byly postaveny ze sušených cihel a lemoval je umělý kanál napájený Eufratem. Ur měl dva přístavy a ještě ve 2. tisíciletí př. n. l. byl vzdálen od Perského zálivu asi 50 km. Kvůli nánosům obou řek a dalším změnám v oblasti zálivu se tato vzdálenost zvětšila na dnešních asi 300 km.

nimiž převažovaly lyry. Kromě panovnice tu byli pohřbeni také lidé, kteří se o ni za jejího života starali a kteří o ni měli pečovat i v posmrtném životě.

Ti v den pohřbu Pú-abi vstoupili do hrobky s pohárkem obsahujícím nápoj s jedem a poté, co zaujali přidělené místo v hrobce, vypili pohárek a čekali na smrt. Dvě ženy ve slavnostním rouchu byly nalezeny u královniých már (pohřebních nosítek), v přilehlých komorách bylo nalezeno deset žen ve dvou řadách, jeden harfeník s harfou a pět vojáků s přilbami. Byly tu i dva povozy se zapřaženými voly. Jelikož Sumerové věřili na posmrtný život, v němž se žije bez sebemenších starostí, nepovažovali takoveto rituály za masovou vraždu.

Od všeho trochu

Sumerů byl maximálně jeden milion. Muži byli robustní, mívali tmavé vlasy i vousy, chodili **oblečení** obvykle do sukne například z jehněčí kůže a do bitev nastupovali v dlouhém plášti a přilbě.

Když se sumerská žena chtěla **rozvést**, nebyl to v oné době žádný problém – a to ani tehdy, když k tomu měla podle nás někdy poněkud kuriózní důvod. Například jistá zájemkyně o ukončení manželství prý prohlásila, že se jí nechce opustit otcovský dům. (Již tehdy bylo totiž zvykem, že sumerská novomanželka po svatbě odcházela do manželova bydliště.) O tomto jejím rozhodnutí byl sepsán zápis, v němž se pravilo: „Ninchilisu, dcera krejčího Luny, si vzala za muže Sunišuburu, syna krejčího Urbaby. Jelikož chtěla zůstat v domě svého otce a domnívala se, že by tím uškodila postavení svého muže, vzdala se vlastností manželky.“ Kromě toho Sumeřané uznávali pouze monogamní manželství (tedy sňatek pouze s jednou ženou) a pokud manžel využil svého práva a chtěl se rozvést, neboť nebyl s manželkou spokojen, měla ona právo na odškodnění.

Sumerský muž v sukni a jeden z modelů oblíbených sumerskými ženami.

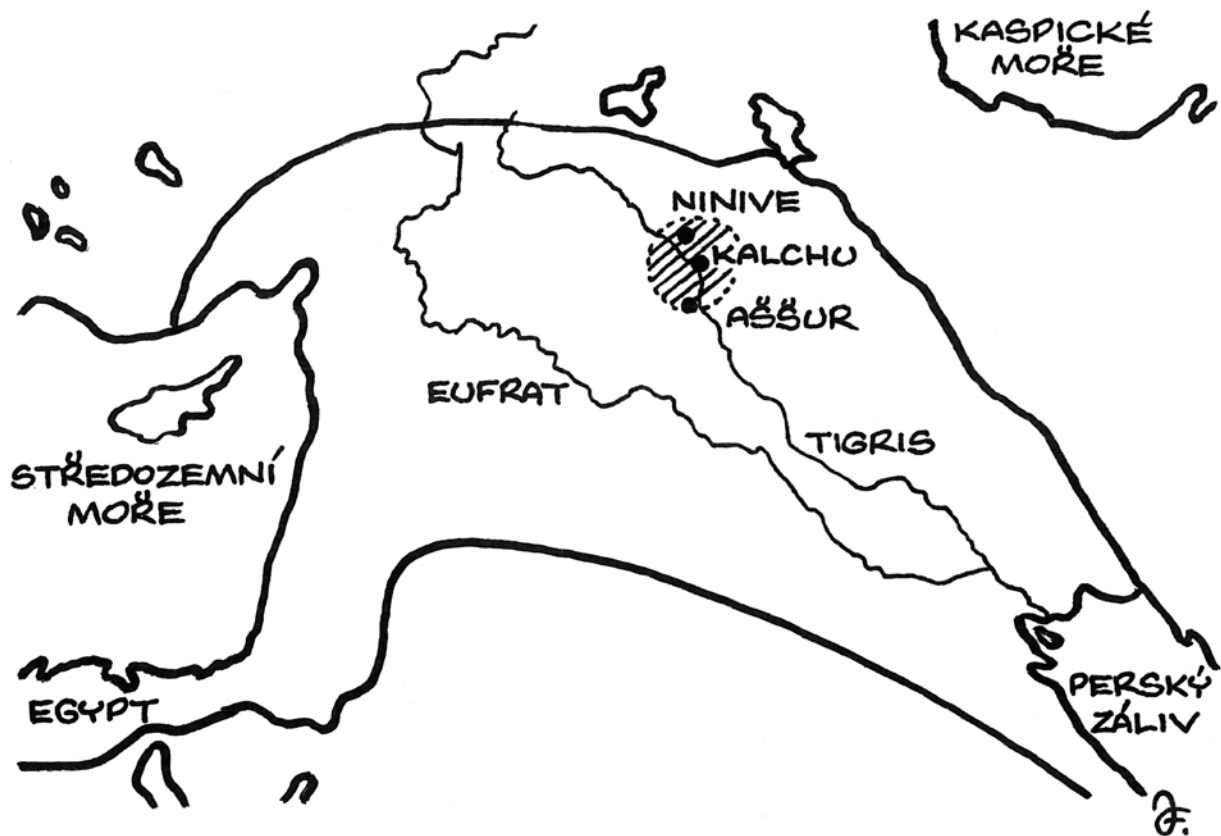
V sumerském městě Ur žil prý kolem roku 2700 př. n. l. **první doložený lékař**, jehož jméno se historikům podařilo zjistit: znělo Lulu. Zřejmě z tohoto města pochází i nejstarší lékařský text, který byl napsán kolem roku 2200 př. n. l. Obsahuje 15 receptů rozdělených na tři skupiny: masti, odvary a omývání. Jeden recept na **mast** radil rozdrtit hrušky a pryskyřici, přilít pивní sedlinu a mast přiložit na nemocné místo předem očištěné rostlinným olejem. Návod na přípravu **odvaru** by v nás ovšem vyvolal obavy, neboť zněl: nalij pivo na rostlinnou pryskyřici, ohřej ji na ohni a vlij roztok do dehtového oleje. A nevím, kdo z nás by se těšil na **léčebnou koupel**, připravovanou tak, že lékař rozemlel rostlinné kořeny a hadí kůži, vлил vše do vody, kterou uvedl do varu, a takto vzniklou tekutinou omyl nemocnou část těla.

SUMERSKÉ PŘÍSLOVÍ:

Kdo vítězí nad lidmi, je mocný. Kdo vítězí nad sebou, je nejmocnější.

Novoasyrský král Aššurbanipal II.

Asýrie existovala na území severní Mezopotámie (dnešního Iráku) na horním toku Tigridu. Nejstarší prameny hovoří o místních králich, jimž patřilo od doby kolem 2000 let př. n. l. nejprve malé území. Ve druhé etapě, která trvala po delší přestávce od počátku 10. či 9. století př. n. l. do konce 7. století př. n. l., tvořil její území již mohutný oblouk mezi Perským zálivem a Egyptem (jenž byl načas připojen k Asýrii roku 671 př. n. l.). Těto novější a rozlehlejší říši se říká Novoasyrská. My se seznámíme s nejznámějším novoasyrským králem, který panoval v letech 669–631 př. n. l.

Mapka zachycující, jak z maličké Asyrské říše „vyrostla“ Novoasyrská říše.

Představme si jeho dobré stránky, jimiž se lišil od současníků

V první řadě si Aššurbanipal cenil vzdělání, což tehdy zahrnovalo i čtení a psaní. Na jednom loveckém reliéfu se nechal zpodobnit s písátkem za pasem a v textu vyjmenovával, co všechno umí, včetně věštění, násobení, dělení apod. Není však jisté, zda se příliš nepřechválil. Jisté je naopak to, že si vážil lékařů a jejich schopnosti uzdravovat, takže je podporoval. Měl s nimi dobré zkušenosti, protože **vyléčili jeho syna-prince** trpícího závažnou chorobou oka (oftalmií). Lékař, který chlapce ošetřoval, prý tehdy napsal: „Přiložil jsem na obličej obvaz. Včera k večeru jsem

obvaz sejmul: byla na něm krevní skvrna velikosti článku malíčku... Můj král, můj pán si může být jist: Za sedm či osm dní bude pacient zdrav.“

Velmi významným důkazem úrovně tehdejší medicíny bylo rozhodnutí, že i v této zemi museli infekcí nakažení pacienti pobývat v přísné **izolaci**. Text, který se o tom zachoval, podle historiků praví: „Slyšel jsem, že Nanname leží nemocná kvůli otevřené ráně a je velice blízko paláce, takže mnoho žen vchází s ní ve styk. Teď promluv rozhodně: nikdo se nesmí napít ze sklenice, ze které ona pije, nikdo se nesmí posadit na židli, na které sedává, nikdo si nesmí lehnout do postele, ve které leží. Žádná z žen nesmí vejít s ní ve styk, protože ta žena je nakažlivá.“

I když dobytelskými choutkami se Aššurbanipal chlubil stejně jako další starověcí panovníci, přece jen dokázal poznat, kdy svého cíle nedosáhne. To se stalo v souvislosti s dobýváním Egypta. Dva roky po svém nástupu na trůn se sice rozhodl pokračovat v otcových pokusech o dobytí této severoafrické země, ale podle historiků se „náš“ Asyřan rozhodl ustoupit a tím využít toho, že „byli egyptští vládcové jeho říši přátelsky nakloněni“. To bylo jistě strategické řešení, které ušetřilo mnoho lidských životů.

Na paláci se samozřejmě šetřit nesmělo

Také Asyřané znali městské státy tvořené metropolí a přilehlým okolím. Aššurbanipal II. si za sídelní město zvolil Ninive, obehnané předsunutou hradbou, jíž vedlo 15 monumentálních bran. Zaujímalo plochu přes 7 km², s okolím to dotáhlo na rozlohu tehdejšího velkoměsta, které bylo možno obejít za tři dny a v němž žilo asi sto až sto padesát tisíc obyvatel. Za Aššurbanipalovy vlády se do něj sjížděli obchodníci ze širokého okolí, aby zde mimo jiné nakupovali vzácné zboží z Orientu.

Král si postavil honosný palác, do něhož přiváděl vodu 30 km dlouhý vodovod od přehrady, kterou postavil v 7. století př. n. l. jeho dědeček (král Sinacherib). Ve **výzdobě paláce** nechyběly okřídlené stvůry, neboť o ochranu před zlými duchy měli zájem všichni panovníci.

Aššurbanipalův palác byl **rozdělen na část soukromou**, zahrnující rezidenci krále a dvořanů, a na část **veřejnou**. V té byl nejdůležitější **velký trůnní sál** střežený okřídlenými býky s lidskou hlavou, do něhož se vstupovalo dvěma velkými branami. Uprostřed sálu stával trůn, na němž sedával panovník, když přijímal vyslance a vyhlášoval svá zásadní rozhodnutí. Méně honosné místnosti sloužily jako úřadovny a pokladnice, či jako pracovny určené k přijímání méně významných návštěvníků.

Když král toto své zdejší sídlo slavnostně otevíral, uspořádal údajně **desetidenní hostinu asi pro 70 000 osob**. Při ní se předkládala především jídla připravená z telat, volů, beranů, jelenů, gazel, hus, holubů, hrdliček, křepelek či myší. Hosté si ovšem mohli pochutnat také na vinných hroznech,

VÝZDOBU PALÁCE tvořil i na zdi umístěný velký **relief** (plastické dílo vystupující z plochy stěny) zachycující Aššurbanipala při lovu lvů. Slavnostně ustrojený král s plnovousem byl na něm zachycen, jak stojí na dvoukolem voze a vystřeluje lukem šípy, zatímco vozka řídí vůz. Za jeho vozem je znázorněno mnoho mrtvých a raněných lvů a jeden z nich je zachycen, jak se chystá skočit proti vozu. Aššurbanipal na reliéfu převzal od sluhy tentokrát kopí a útočící zvíře zabil.

Někdy bývali tito lvi nejprve pochyťáni a v klecích dopraveni do arén, kde je však král nelovil z vozu, nýbrž pěšky, chráněný štítonošem. Je prý možné, že tito lvi byli částečně ochočeni.